

Türkiye’de Koruma Altındaki Yabani Hayvanların Vermiş Olduğu Zararlardan İdarenin Hukuki Sorumluluğu*

Administrative Liability for Damages Caused by Protected Wild Animals in Turkey

Yavuz GÜLOĞLU**

ABSTRACT

The conception that animals should be protected by law tops the agenda as people are becoming more and more vulnerable to the adverse effects of global warming disturbing the balance of nature. Turkey has signed numerous international conventions for the protection of nature and wildlife. The objective of these conventions, especially for the protection of endangered species, is to restore the natural balance. With the signing of both national and international conventions, the State has assumed the responsibility to protect wild animals. Legal regulations on animals are mostly one-dimensional and fall short of protecting animals. Besides, those regulations mostly concern the protection of animals and their habitats. Yet, animals sometimes cause damages to humans and their properties as well. The issues of regulations prohibiting any action that may cause damage to wildlife species and compensation for property damage and bodily injury caused by wild animals fall under the scope of public law.

This study concerns the issue of compensation for property damage and bodily injury caused by wild animals. It addresses the legal status of animals, the exploitation and protection of animals, liability in private law for damages caused by pets, and liability and compensation for damages caused by wild animals. The aim of this study is to determine the framework of the principles of administrative liability for damages caused by wild animals.

Keywords: wildlife, compensation, administrative liability.

Giriş

Belli bir alanda yaşayan canlılarla hava, su, toprak, mineral gibi cansız çevreyi tanımlayan bütüne ekosistem denmektedir. Canlıların yaşam alanını sürdürmesi için gerekli besin, dinlenmek, uyumak, saklanmak ve üremek için yaşam alanı ve kendi

* Makale gönderim tarihi: 13.12.2018. Makale kabul tarihi: 17.12.2018. Yavuz Güloğlu, “Türkiye’de Koruma Altındaki Yabani Hayvanların Vermiş Olduğu Zararlardan İdarenin Hukuki Sorumluluğu”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2018, s. 93-124.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. İletişim: yavuzguloglu@kastamonu.edu.tr.

türünden ya da diğer türlerden organizmalar, bir ekosistemin bileşenlerini oluşturmaktadır.¹ Yeryüzünde bakterilerden mantarlara, bitkilerden hayvanlara kadar milyonlarca canlı türü biyolojik çeşitliliği oluşturmaktadır.² Biyolojik çeşitlilik, yeryüzündeki canlı varlıkların tür çeşitliliğinin yanı sıra, genetik çeşitliliği ve habitatların (doğal yaşam alanları) çeşitliliğini de ifade etmek için kullanılmaktadır.³ Dünyadaki bitki ve diğer canlılar bakımından oldukça yüksek bir endemizm oranına sahip olan Türkiye, biyolojik çeşitlilik bakımından da zengin bir potansiyele sahiptir. Türkiye 5137 metre yüksekliğe kadar uzanan farklı yapılarıdaki yer şekilleri, 80 bin hayvan türüne ev sahipliği yapan Avrupa ve Asya arasında köprü konumunda bir ülkedir.⁴

Doğal yetişme koşullarında yaşayan evcil olmayan tüm memeli hayvanlar, kuşlar, sürüngenler ve diğer yaratıkların kültüre alınmamış bitki türleriyle tüm bu canlıların yaşam ortamları yaban hayatını oluşturmaktadır.⁵ Yabani hayvanlar, “doğada serbest yaşayan evcilleştirilmemiş ve kültüre alınmamış omurgalı ve omurgasız hayvanlar” olarak tanımlanmaktadır.⁶ Yaban hayatı kaynakları yeryüzünü ekosisteminin önemli parçalarından birini oluşturmakta, yaban hayatının da bir bileşeni olması ve hayvan türleri ile birebir bağlantısı olması nedeniyle çevre kavramının unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.⁷

Dünyada yaşayan bir türün yok olması, ona bağımlı olarak yaşayan diğer türleri de etkilemektedir. Günümüzde genel olarak hayvan ve bitki popülasyonlarının ve yaşam alanlarının yıllık ortalama kaybındaki hız %1 leri bulmaktadır.⁸

- 1 Necmeddin Çepel, “Ekosistem Kavramı, Ekosistem Analizleri ve Bir Ekosistem Analizi Modelinin Geliştirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, Cilt 26, 1976, s. 34-59.
- 2 Yavuz Güloğlu, “National and International Conservation of Biological Diversity in Terms of Administrative Law “Sample of Turkey””, Genetic Diversity, Ed. Lidija Bitz, InTech, Finland, 2017. Available from: <https://www.intechopen.com/books/genetic-diversity>.
- 3 Ahmet M. Güneş, “Biyolojik Çeşitliliğin Avrupa Birliği Hukuku Çerçevesinde Korunması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 85, 2009, s. 35-85.
- 4 Dünyadaki kuş türlerinin tahminen onda biri, memeli hayvanların yaklaşık dörtte biri, bitki türlerinin ise yaklaşık %70'i yok olma tehlikesi altındadır. Türkiye karasal, sucul ve denizel omurgasızlar bakımından oldukça zengin bir ülke olup, sahip olduğu 694 balık türünün 252'si Dünya Koruma Birliğinin (IUCN) kırmızı listesinde bulunmaktadır. İç su balıklarının 61'i endemiktir. Türkiye'de bulunan 164 amfibi ve sürüngen 10 amfibi türü ve 17 sürüngen türü endemik türdedir. Ülkede yaşayan 476 kuş türünün üçü kritik tehdit altında, beşi tehdit altında, sekizi hassas ve onyedisi tehlikeye düşebilir statüde, 169 memeli türün 9 tanesi endemik türdedir.
- 5 Tuğrul Mol, *Yaban Hayatı*, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, Yayın no: 489, İstanbul, 2006, s. 2.
- 6 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanununun 3. maddesinin h. bendi.
- 7 Ruşen Keleş, *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*, Yakın Kitabevi, 2013 s. 23, Yusuf Güneş, “Av Ve Yaban Hayatına Karşı İşlenen Suçlar Ve Kabahatler: Mukayeseli Hukuka Dayanan Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri A, Cilt 59, Sayı 2, s. 16.
- 8 Andrew Balmford, Rhys E. Green, Martin Jenkins, “Measuring the changing state of nature”, *Trends in Ecology & Evolution*, Vol. 18, No. 7, 2003, 326-330.

Son yıllarda canlı türleri ve sayıları üzerinde aşırı zararlar oluşmaya başlaması ve birçok türün ortadan kaybolmasıyla birlikte yaban hayatında yaşayan canlıların ve yaşam alanlarının korunması konusu önem kazanmıştır.⁹

Yabani hayvanlar ekosistemde yeterli besin maddesi bulamaması, yaşam alanının daralması¹⁰ yani habitat kaybı ve parçalanması, orman alanlarının sürekli azalması, orman parçaları arasındaki bağlantının zayıflaması gibi sebeplerle doğal yaşam ortamlarından ayrılarak insanların yaşadığı alanlara inmekte tarım alanlarına ve bazen de insanlara zarar vermektedir.¹¹

Özel hukukta hayvan sahibi, hayvanın içgüdüsel hareketleri nedeniyle verdiği zarardan sübjektif olarak hatalı bir davranışta bulunmasa dahi, gözetim ödevini yerine getirmediğinden dolayı objektif olarak sorumlu tutulmasına karşın yabani hayvanların vermiş olduğu zararın tazminine ilişkin bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Yabani hayvanların vermiş olduğu zararların tazmini ve sorumluluk konusu Türk hukuk sistemi içerisinde bilinmeyen ve yargı kararlarına yeni yansımaya başlayan bir konudur.

I. Hayvanların Hukuk Düzeni İçindeki Yeri

İnsanların hayvanlarla olan bağında meydana gelen değişim, zaman içinde hayvanın hukukî statüsü hakkında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünyada zamandan zamana, toplumdaki topluma değişen bir evcil hayvan kavramı söz konusu olduğu gibi; sayı ve tür bakımından çoğunluğunu evcil

-
- 9 Nur Belkayalı, "Identifying and Assessing Visitor Impacts And Attitudes: A Case Study in the Kure Mountains National Park". *Fresenius Environmental Bulletin*, Vol. 24, No. 9a, 2015, 3044-3056. Nur Belkayalı, Merve Damla Kesimoğlu, "The Stakeholders' Point of View about the Impact of Recreational and Tourism Activities on Natural Protected Area: A Case Study From Kure Mountains National Park, Turkey", *Biotechnology & Biotechnological Equipment*, Vol. 29, No. 6, 2015, 1092-1103. Doi: 10.1080/13102818.2015.1072054.
- 10 Nur Belkayalı, Yavuz Güloğlu, Hakan Şevik, "What affects perceptions of local residents toward protected areas? A case study from Kure Mountains National Park, Turkey", *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, Vol. 23, No. 2, 2016, 194-202, DOI: 10.1080/13504509.2015.1098743. Belkayalı, Identifying and Assessing Visitor Impacts and Attitudes, 3044-3056. Belkayalı, Kesimoğlu, The Stakeholders' Point of View about the Impact of Recreational and Tourism Activities on Natural Protected Area. I. Çakci, N. Belkayalı, İ. Talay, "Cultural landscapes and landscape change: a case from Turkey-Gökçeada (Imbros) island", *Landscape Approaches for Ecosystem Management in Mediterranean Islands*, Ed.: Elisabeth Conrad, Louis F. Cassar, Institute of Earth Systems, University of Malta, 2012, ISBN: 978-99957-812-1-7, Chapter 6, p: 55-67. Yavuz Güloğlu, Nur Belkayalı, Hakan Şevik, "Determination of the Knowledge Levels of Local People Regarding Protected Area Legislation: "Küre Mountains National Park Sample". *Journal of Gazi University Law Faculty*, Vol. 21, No. 3, 247-275, 2017. Yavuz Güloğlu, Nur Belkayalı, "The Effects of Supreme Courts' Decisions on Environmental Protection in Turkey", *National Conference on Ecosystem Restoration*, April 18-22, 85. Coral Springs, Florida, 2016.
- 11 PC. Paguet, CT Darimont, "Wildlife conservation and animal welfare: two sides of the same coin", *Animal Welfare*, Vol. 19, No. 2, 2010, 177-190, ISSN 0962-7286, s.178.

olmayan yabani hayvanların oluşturduğu büyük bir hayvan kitlesi bulunmakta ve birçoğu nesli tükenmekte olan vahşi hayvanların korunması gereksinimi, evcil hayvanlara göre daha büyük önem arz etmektedir.¹²

Hayvanlarla ilgili olarak yapılan düzenlemeler, hayvanı hukuk öznesi haline getirmemekte ancak, hayvanın korunması gereken bir nesne olmasına imkan sağlamaktadır. Hayvanın eşya olma niteliği, hayvanları koruma amacı ile örtüş-tüğü ölçüde mümkündür. Hayvanlar için oluşturulan hukuksal konum, hayvan hakkına dayalı bir hukuk değil; hayvanları koruma hukukudur. Hayvan ile kurulan duygusal bağ dolayısıyla, sonuçta korunan yine insan olmaktadır¹³.

Mer'i hukuk düzeni içerisinde eşyanın canlı ya da cansız olması bakımından bir ayırım yapılmamakta ve hayvanlar, taşınır bir eşya olarak kabul edilmektedir.¹⁴ Yakalanan vahşi hayvanlar sahipsiz mal kabul edilmekte, hayvanın zilyetliğini ilk ele geçiren, onun üzerinde hak sahibi olmaktadır¹⁵.

II. Hayvanlardan Yararlanma

Hayvanlardan et, süt, yumurta, bal, deri, yün, bağırsak, sakatat gibi semerelerle yenilebilen iç organlar, tırnak, kıl, tüy, boynuz, kan, kemik ve gübre gibi ürünler elde edilmek suretiyle birçok yönden faydalanılmaktadır. İnsanın yaratılışı ile birlikte çevresindeki canlılardan türlü şekillerde yararlanmaya başlaması hemen hemen aynı zamana tekabül etmektedir. Avcılıkta bu yararlanma şekillerinden birisidir. Yaban hayatının bir parçası olarak, yaban hayvanlarından avlanmaya konu olan hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen avcılık faaliyeti ile av kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve kullanılması çerçevesinde cereyan eden tüm faaliyetlerin oluşturduğu bütüne av hayatı denmektedir. Ancak her insan davranışına getirilen doğru sınırlamada olduğu gibi avlanma faaliyetlerine de bir tahdit çizilmektedir. Zira bu yararlanma biçimine sınırlama getirilmediği takdirde zaten birçok etkene bağlı olarak canlı çeşitliliğinde meydana gelen eksilme ile birlikte aşırı avlanma sonucu canlı türlerinin sayısında önemli ölçüde azalma olmaktadır. Hayvanların korunması ve onlardan yararlanmaya yönelik sınırlamalar yasal düzenlemelerle yapıldığı gibi diğer sosyal düzen kuralları da bu korumaya yardım etmektedir.

12 Cengiz Koçhisarlıoğlu, Özlem Söğütlü Erişgin, "Hayvanın Hukuki Konumu", *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi: Prof. Dr. Aydın Zevkliler e Armağan*, Cilt 8, Özel Sayı, Cilt 2, İzmir, 2013, s. 1695.

13 Aytekin Aybay, Hüseyin Hatemi, *Eşya Hukuku*, İstanbul, 2009, s. 147.

14 Sahiplenme ile hak kazanılabilmesi için hayvanın sahipsiz olması, sahibi tarafından terk edilmiş ya da hiçbir zaman sahibi bulunmamış olması gerekli olup, sahibi tespit edilemeyen hayvan buluntu yolu ile iktisap edilebilir. Şeref Ertuş, *Eşya Hukuku*, Barış Yay., İzmir, 2015, s. 490-491.

15 Mehmet Ayan, *Eşya Hukuku II, Mülkiyet*, 4. Baskı, Konya 2012, s. 521-522.

İslam dininde avcılık, icmâ ile mübâh kabul edilmesine rağmen diğer kazanç yolları daha faziletli kabul edilmiştir.¹⁶ Yaratıklara karşı şefkat duygusunu azalttığından ve kalbe katılık vermesinden ötürü zevk ve eğlence için avlanmak uygun görülmemiştir.¹⁷ Hazreti Peygamber de boş yere hayvan öldürmeyi uygun bulmamıştır.¹⁸

Dünyada avcılık faaliyetleri artmakta ve yaban hayatında yaşayan hayvanların sayısında önemli ölçüde azalmalar yaşanmakta ve dünya üzerinde yaşayan birçok hayvan ya nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmakta ya da bugün bazı türler artık yaşanamamaktadır. Bu tehlikeler karşısında sınırsız ve sorumsuz yararlanmayı önlemek için dünyada ve ülkemizde evcil hayvanların ve yaban hayatının korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır.

Son yıllarda toplumsal düzeyde duygusal ve politik bir sorun haline gelen hayvanların refahı¹⁹ konusu yani hayvanların buldukları çevrede rahatsızlık duymadan yaşayabilmeleri bilim, etik ve estetik yönlerden ele alınmaktadır.²⁰

A. Evcil Hayvanlardan Yararlanma

Evcil hayvan, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununun 3. maddesine göre insan tarafından kültüre alınmış ve eğitilmiş hayvanlar olarak tanımlanmaktadır. Aynı kanunda ev ve süs hayvanı ise insanlar tarafından evde, işyerlerinde arazisinde özel zevk ve refakat amacıyla korunan, bakımı ve sorumluluğu sahiplerince üstlenilen her türlü hayvan olarak tanımlanmaktadır. Sahipsiz hayvanlar ise barınacak yeri olmayan herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da denetimi altında olmayan hayvanlar olarak tanımlanmaktadır. Çiftlik hayvanları ürününden ve hizmetinden yararlanmak üzere bakılan ve yetiştirilen hayvanlardır. Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği hükümlerine göre gıda amacıyla kesimi yapılan çiftlik hayvanlarının bakımı, beslenmesi, nakliyesi ve kesimi esnasında hayvanların refahı ve güvenliğinin sağlanması zorunludur. Ticari amaçla kasaplık hayvanlar mezbaha, et kombinası veya kapalı hayvan kesim yerlerinde yapılmak kaydıyla kesilebilir. Ancak köylerde zati ihtiyaç ve köy tüketimi için yapılacak kesimler ve kurbanlık kesimler konusunda bu çeşit bir sınırlama bu-

16 Merginâni, Ebû'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebû Bekr, el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, Eda Neşriyat, İstanbul 1991, II, 204; Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, el-Mebşüt, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1989, XI, 220.

17 Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yayınevi, Ankara, 1991, s. 427.

18 Nesâî, Sünen, Dahâyâ, 43, 4535.

19 C.H.B. Smith, "Veterinarians and Animal Welfare - A New Zealand Perspective", *Applied Animal Behaviour Science*, Vol. 59, No. 1, 207-218, DOI: 10.1016/S0168-1591(98)00135-X

20 Ahmet A. Antalyalı, *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hayvan Refahı Uygulamaları*, AB Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2007, s.1.

lanmamaktadır. Hayvanlardan yararlanırken hayvanların bakımı, beslenmesi, yetiştirilmesi, nakliyesi ve kesimi esnasında ağrı, acı ve ızdıraptan uzak tutularak refahları sağlanmalıdır. Evcil hayvanlardan kanunda öngörülen sınırlamalarla yararlanmak serbesttir.

B. Yabani Hayvanlardan Yararlanma

Dünyada yaşayan bütün hayvanlar yaşama hakkına sahiptir. Yabani hayvanlarının yaşam alanlarından koparılmaması, doğada serbestçe yaşayan bir hayvanın yakalanarak özgürlüğünden mahrum bırakılmaması, hayvanların türüne özgü şartlarda bakılması ve beslenmesi temel esastır. Hayvanları Koruma Kanununu yabani hayvanların sahiplenilmemesini benimsemesine rağmen bu konuda açık bir yasak getirmemiştir. Öte yandan koruma kanunu, koruma yönünden gerekli düzenlemeleri yapmamış, yabani hayvanların ticaretine ilişkin düzenlemeleri yönetmeliğe bırakmıştır.²¹

Yabani hayvanlardan, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununun 5. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre²², belirlenen miktardan fazla veya avlanma süreleri dışında avlanmak yasaktır. Maddede belirtilen av miktarı ve avlanma sürelerini kamu avlakları için belirleme yetkisi Merkez Av Komisyonu'na, özel avlaklar ve örnek avlaklar için ise Bakanlığa verilmiştir. Ancak burada şunu vurgulamak gerekir ki avlanan her hayvan değil, ilgili mevzuatın avlanmasına izin verdiği hayvanlar av hayvanı olabilir.²³

Kara Avcılığı Kanununun 4. maddesinin 2. fıkrasına göre, koruma altında olmayan yaban hayvanlarının, avlanmanın yasaklandığı gün ve sürelerde; tarım alanları ile besi ve yaban hayvanlarına zarar verecek sayıda çoğalmaları veya bulaşıcı hastalık taşıdıklarının tespiti durumunda, belli sayıda av hayvanının avlatılmasına Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne izin verilebilir. Kara Avcılığı Kanununun 12. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre, özel avlaklarda avlanmak avlak sahibinin, Devlet avlakları, genel avlaklar ve örnek avlaklarda avlanmak Bakanlığın iznine bağlıdır.

Av ve yaban hayvanlarının çoğaldığı ve zararlı olduğu haller istisna olup bu hallerde avlanmaya Bakanlıkça izin verilebilir. Ayrıca, yaban hayatı geliştirme sahası, yaban hayatı geliştirme sahası ve üretme istasyonlarında ise özel avlanma planlarına göre Bakanlıkça verilecek izinle avlanılabilir.²⁴

21 Emre Cumahoğlu, "Medeni Hukukta Hayvan Hakları Ve Hayvanlar Üzerindeki Hak", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan, Cilt 19, Özel Sayı, 2017, s. 573-610. s. 607.

22 Md. 5/1,2, Md. 21/1.

23 Cumalioğlu, s. 602.

24 Güneş, s.16.

Avlanan hayvanların taşınması ve avlanma gayesi dışında mücadele kapsamında ve kişilerin kendilerini, tarlalarını ve sürülerini korumak maksadıyla avlamlarda avcılık belgesi ve avlanma izni olmadan avlanmada kullanılan silahları ve araçları taşıma veya köpek bulundurma ile eğitilmiş hayvanlarla ve avlanma zamanı dışında avlanma esasları Merkez Av Komisyonunca tespit edilir. Bu esas ve usullere aykırı şekilde avlanılamaz.

III. Hayvanların Korunması

Hayvanlarla ilgili olarak 15 Ekim 1978 tarihinde Paris'te, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Merkezi'nde "Hayvan Hakları Evrensel Beyanname" ilan edilmiştir. Beyanname ile, yaşayan bütün canlıların doğal haklara sahip olduğu ve insanlar tarafından hayvanlara saygı gösterilmesinin, bir insanın diğerine gösterdiği saygıdan ayrı tutulamayacağı vurgulanmaktadır.²⁵ Beyanname, hayvanın var olma ve türünün korunması, saygı görme, bakılma ve korunma, eziyet edilmeme, fiziksel ve psikolojik olarak acı çekmeme hakkı ile onurunun korunması hakları düzenlenmektedir.

Avrupa'da hayvanların korunmasına ilişkin bazı ortak çabalar ortaya konulmuştur. Geniş kapsamlı bir politika oluşturmak adına Avrupa Konseyi tarafından çeşitli sözleşmeler imzaya açılmıştır. Amsterdam Antlaşması ile Avrupa topluluklarını kuran antlaşmaya eklenen Hayvanların Korunması ve Hayvan Refahı Protokolü doğrultusunda Topluluk ve Üye Devletler, tarım, ulaştırma, araştırma, iç pazar gibi uygulama alanlarında hayvan refahı gerekliliklerinin gözetileceği konusunda üye devletler mutabık kalmışlardır. Böylece hayvanların korunması ve refahı AB'nin temel hukuki metinlerine yansıtılmıştır. Hayvan refahı Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 13. maddesinde ele alınmaktadır.

Türkiye, hayvanların korunması konusunda oluşturulan 125 No'lu Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesini 18 Kasım 1999 tarihinde imzalamıştır. 65 No'lu Hayvanların Uluslararası Taşıma Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesini onaylamıştır. 123 No'lu Deney ve Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Omurgalıların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni 5 Eylül 1986 tarihinde imzalamış, 87 No'lu Yetiştirme Amaçlarıyla Muhafaza Edilen Hayvanların Korunması Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi'ni 6 Haziran 2007 tarihinde imzalamış, 102 nolu Kesim Sırasında Hayvanların Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 17 Eylül 2007 tarihinde imzalamıştır.

25 Avrupa Birliği Bakanlığı, *Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı*, Ankara, 2011, (15.12.2017), http://www.abgs.gov.tr/files/Tarim%20ve%20Balikcılık%20Baskanligi/hayvan_haklari__hayvanlari_korunmasi_ve_refahi.pdf,

Türkiye’de 2004 yılında 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve 26166 sayılı Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu Kanun ile hayvanların yaşam hakkına, beslenme ve bakım hakkına, kötü muameleye tâbi tutulmama hakkına sahip oldukları belirtilmiş ve türlerine karşı soykırım da yasaklanmıştır²⁶. Türk Ceza Kanununun 151. maddesinin ikinci fıkrası hükmüne göre hayvanlar, mala zarar verme suçunun konusunu oluşturabilmektedir. Ancak, hükmün uygulanabilmesi için hayvanın “sahipli” olması koşulu arandığından, vahşi veya başıboş bir hayvanın öldürülmesi, duruma göre Hayvanları Koruma Kanunu veya Kara Avcılığı Kanunu çerçevesinde cezalandırılmaktadır.²⁷ Türk hukukunda hayvanların vücut bütünlüğüne yönelik saldırılar “kabahat” olarak değerlendirilmekte, sonuç olarak kanunlarda öngörülen yaptırımlar yetersiz kalmakta, uygulamada bazı önemli eksiklikler bulunmaktadır.

IV. Türkiye’de Yaban Hayatında Yaşayan Hayvanların Korunması

Doğada var olan her ekosistemin belli bir taşıma kapasitesi bulunmakta, bir ekosistem belirli sayıdaki bireyi barındırmaktadır. İnsan faaliyetleri yaban hayatının yaşam koşullarını yok ederek veya çevrelerini bozarak yaban hayvanlarının yaşam koşullarından mahrum olmasına neden olmaktadır.²⁸ Amaçlı ya da yanlışlıkla yapılan insan etkileri, türlerin hayatta kalmasını etkilemekte, doğal ekolojik süreçlerin devamını tehdit etmektedir.

Doğada var olan denge her açıdan bozulmakta ve buna büyük ölçüde insan davranışları neden olmaktadır. Doğada bulunan canlılardan birçoğunun nesli tükenme tehlikesi altında bulunmakta, bazı türlerde ise bu olgu çoktan gerçekleşmiş durumdadır. Dünyada ve ülkemizde türleri tehlike altında olan boz ayı, kurt gibi yaşamlarını sürdürebilmek için çok geniş alanlara ve sağlıklı ekosistemlere ihtiyaç duyan hayvanların bazen aktif av kontrolü olmasına rağmen sayılarında azalma olması, orman ekosisteminin yaşam kalitesinde dramatik düşüş ve değişikliklere neden olabilmektedir.

İnsanoğlunun yeryüzüne gelmesiyle eş sayılabilecek olan yaban hayatından faydalanmada ideal seviyeyi sağlamak için av kaynaklarından yararlanmanın koruma-kullanma dengesi gözetilerek planlanması, yönetilmesi zorunludur. Günümüzde yaban hayatını korumaya yönelik düzenlemelere bakıldığında genel

26 Şeref Ertaş, *Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, İzmir, 2012, s. 479-513.

27 Durmuş Tezcan, Ruha Erdem, Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, 8. Baskı, Ankara, 2012, s. 575.

28 Paguet, Darimont, s. 177. Camille Parmesan, “Ecological and Evolutionary Responses to Recent Climate Change”, *Annual Review of Ecology, Evolution and Systematics*, Vol. 37, 2006, 637-669. Thomas B. Smith, Louis Bernatchez, “Evolutionary Change In Human-Altered Environments”, *Molecular Ecology*, Vol. 17, No. 1, 1-8.

hükümleri içeren uluslararası sözleşmelerin yanı sıra, batı kültürünün bir parçası olarak kabul edilen türlerin korunması veya ülkelerin sembolü olarak kabul edilen bazı hayvanların korunması için devletlerin iç hukuklarında özel kanuni düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde kabul edilen Bald Eagle Act of 1940, Wild Free Roaming Horses and Burros Protection Act of 1971 yasaları bunlardan bazılarıdır.²⁹

Yaban hayatından yararlanmanın doğal dengeyi bozmayacak şekilde kontrolü olarak yapılması ve yürürlükteki yasal düzenlemelere aykırı fiillerin cezalandırılması büyük önem arz etmektedir. Bu amaca yönelik yasal düzenlemelerin yapılması, dünya ölçeğinde korumaya yönelik sözleşmelerin hazırlanması büyük önem taşımaktadır.

Yaban hayatında yaşayan hayvanların korunması konusunda uluslararası sözleşmelere taraf olan Türkiye’de ayrıca bu konuya ilişkin özel kanuni düzenlemeler de yapılmıştır.

A. Yaban Hayatının Uluslararası Düzeyde Korunması

Doğa ve yaban hayatının korunması ve yabanıl türlerin varlığını devam ettirebilmelerinin sağlanması amacıyla gerek Birleşmiş Milletler öncülüğünde gerekse ulusal ve uluslararası bir takım sivil toplum kuruluşlarının önderliğinde bazı sözleşmeler hazırlanmış ve devletlerin kabulüne sunulmuştur.

Günümüzde bu konuda 300’ü aşkın çok taraflı çevresel anlaşma imzalanmış olup bu anlaşmaların büyük ekseriyeti belirli tür ve ekosistemlerin veya alanların korunmasını ve belirli faaliyetlerin düzenlenmesini amaçlamaktadır. Ayrıca anlaşmaların bazıları uluslararası küresel niteliğe sahipken, çoğunluğu bölgesel ölçeklidir. Doğa ve yaban hayatının korunması amacıyla hazırlanan sözleşmelerden; Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (Paris Sözleşmesi), Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Önemde Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi), Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi), Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES), Kuşların Hi-mayesine Dair Milletlerarası Sözleşme, Yabani Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Bonn Sözleşmesi-CMS) bunlardan bazılarıdır. Ramsar belirli habitatları, Paris belirli yerleri, CITES belirli faaliyetleri, Bonn belirli türleri hedeflemektedir.³⁰ Ayrıca bazı uluslararası sözleşmelerde sözleşme hükümlerine uyumu sağlamaya yönelik izleme ve raporlama mekanizmaları

29 Güneş, s. 16.

30 D. M. McGraw, “The CBD – Key Characteristics And Implications For Implementation”, *Reciel*, Vol. 11, No. 1, 2002, s. 21.

öngörülmektedir. Aslında yaban hayatında yaşayan hayvanların korunmasının yasal temelini uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. Ancak kabul edilen sözleşmelerin hepsinin yaban hayatı için aynı korumayı sağladığını söylemek mümkün değildir. Örneğin Rio Bildirgesinin, aslında uluslararası çevre hukukunu ve politikasını, uluslararası ekonomik hukuk ve kalkınma hukukunu kaynaştırarak bozmakta olduğu ileri sürülmektedir.³¹

B. Yaban Hayatının Ulusal Düzeyde Korunması

Türkiye'de canlıların doğal habitatı dışında korunması çalışmaları tarımsal biyoçeşitliliği koruma amaçlı olarak 1930'lu yıllarda, orman biyoçeşitliliğini koruma amaçlı olarak da 1970'li yıllarda başlatılmıştır.³² Türkiye'de yaban hayatının korunmasına yönelik doğrudan ve dolaylı hükümler içeren başlıca düzenlemeler 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu olarak gösterilebilir. 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanununda av ve yaban hayvanlarının yaşam alanlarını zehirlemek, avlanmak suretiyle bir canlı türünün yok olması tehlikesine veya ekolojik dengenin bozulmasına neden olmak, zehirle avlanmak, koruma altına alınan yaban hayvanlarının avlanması, rahatsız etme, yavru ve yumurtalarını toplama, yuvalarını dağıtma, koruma altında olmayan yaban hayvanlarının avlanma yasağı süresince avlanması, belirlenen miktardan fazla avlanma veya belirlenen avlanma süreleri dışında avlanma, izinsiz avlanma veya yasak yerlerde avlanma, avlanma esaslarına uymama, avlanma izni olmadan avlanma fiilleri, yasak olan fiillerden bazılarını oluşturmaktadır. Yasak avlanma ile yaban hayatında ve ekosistemde meydana gelen tahribat ve eksilme nedeniyle hükmolunacak tazminat, av hayvanı türlerine göre Bakanlıkça tespit edilen değerler üzerinden hesaplanmaktadır.

V. Hayvanların Verdiği Zararlardan Sorumluluk

Yaban hayatında yaşayan canlıların kişilerin canlarına ve mallarına zarar vermelerini önlemek amacıyla ülkemizde çok eski zamanlardan itibaren bazı önleyici faaliyetlerin yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde kurulan bazı vakıfların vakfiyelerinde, vakfın amacını gerçekleştirmek için medeni yapılar ve nakit para dışında bağ, bahçe, orman gibi yerlerin vakıf haline getirildiği görülmektedir. Hatta hayri amaçlı kurulan bu vakıfların sayısındaki artış öyle yüksek bir seviyeye ulaşmıştır ki ülkede bir evkaf nezareti kurulmuş ve Orman Nizam-

31 Marc Palemaerts, "Internasional Law from Stockholm to Rio: Back to the Future?", *Greening International Law* (Der. Philippe Sands), Eartscan Publications Limited, London, 1993. Çeviren Bülent Duru, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5594.pdf>.

32 Ferhunde Hayırsever Topçu, "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, 2012, s. 81.

namesinde vakıflara ait ormanlar başlığı altında ayrı bir orman türü bile düzenlenmiştir.³³

Bir vakıf devleti olarak tanımlayabileceğimiz Osmanlı Devleti'nde vakıfların mevzusu ve yaptığı faaliyetler o kadar çeşitlidir ki hayvanları koruma ve kollama konusunda gösterilen hassasiyete binaen hayvanlar için birçok vakıf kurulduğu görülmektedir. Kış aylarında kuşların beslenmesi, hasta ve garip leyleklerin bakım ve tedavisi, zayıf hayvanlara gıda ve su verilmesi için vakıflar kurulmuştur.³⁴ Kış aylarında kar yağışlarının çok olduğu dönemlerde yabani hayvanların aç kalmamaları, aklıktan dolayı şehre inerek kişilere ve sair canlılara zarar vermesine mani olmak ve karınlarını doyurmak için ormanlarda hayvanların rahat ulaşabileceği yaşam alanlarına taze et vb. ürünler bırakılarak vahşi hayvan saldırıları önlenmeye çalışılmıştır. Mezarlıklarda hemen her mezar taşına canlıların su içmeleri için küçük oyuklar oyularak canlıların su ihtiyaçlarını bu nevi yerlerden karşılayabilmeleri sağlanmıştır. Bu şekilde uygulamalara günümüz mezarlıklarında da rastlamak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde kurulan ve iştilal konusu çok çeşitli vakıflar sayesinde, yaban hayatında yaşayan vahşi hayvanların yiyecek bulamamalarından ötürü kişilere saldırımlarının önüne geçilmeye çalışılmış, böylece gerek devlet idaresi gerekse vakıflar aracılığıyla yaban hayatında yaşayan canlıların kişilerin can ve malına verebileceği zararlar önlenmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde son zamanlarda yasal düzenlemeler gereği koruma altına alınan, gerek av sezonunda gerekse av sezonu dışında vurulması yasak olan türlerin kişilere, kişilerin mallarına, tarımsal sahalara zarar verdiği görülmekte, zararlara özellikle kış aylarında sıklıkla rastlanmakta ve bu durum kitle iletişim araçları vasıtasıyla duyurulmakta, bu durum insanlarda korku ve paniğe neden olmaktadır³⁵. Canlıların korunmasına yönelik düzenlemeler sayesinde doğal denge tekrar sağlanmaya çalışılırken bazen vahşi hayvanların saldırısına uğrayan kişiler bedeni ve maddi zararlara uğrayabilmektedir.

A. Osmanlı Devletinde Hayvanların Verdiği Zarardan Sorumluluk

Osmanlı Devleti'nde şer'i hukuk ve örfi hukuk uygulanmıştır. Kur'an, hayvanların insanlar gibi birer ümmet olduklarını ortaya koymaktadır.³⁶ Yeryüzünde var olan canlı ve cansız her varlıkta olduğu gibi hayvanlar da insanın emrine

33 Yavuz Güloğlu, *Türk Kamu Hukukunda Özel Ormanların Hukuki Statüsü*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

34 Halim Baki Kunter, "Vakıflarımız", *Mülkiyeliler Birliği Mecmuası*, Sayı 4, s. 7.

35 www.sabah.com.tr/yasam/2011/09/01/erzurumda-ayi-saldırısı-can-aldi, (11.05.2015).

36 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Cilt III, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, s. 142.

verilmiş; onlara hizmet etmek için yaratılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de farklı surelerde hayvanlara ilişkin beyanlar bulunmaktadır.³⁷ Hayvanlar, Kur'an'da ismen zikredildikleri gibi, bazen en-na'm (kurbanlık hayvan), el-vuhûş (yaban hayatı yaşayan tüm canlılar)³⁸ el- en'âm (koyun, keçi, deve ve sığır cinsi ehil hayvanlar; davar), el-behîm (genel olarak hayvanlar), el-işâr (gebe deve), zibh (kurbanlık) ve ed- devâb gibi isimlerle de anılmaktadırlar.

Dinler, genel olarak avlanmayı meşru kabul etmektedir. İslam dininde avcılık, icmâ ile mübâh kabul edilmesine rağmen diğer kazanç yolları daha faziletli kabul edilmiştir.³⁹ Yaratıklara karşı şefkat duygusunu azalttığından ve kalbe katılık vermesinden ötürü zevk ve eğlence için avlanmak uygun görülmemiştir.⁴⁰ Hazreti Peygamber de boş yere hayvan öldürmeyi uygun bulmamıştır.⁴¹

Dini emirlerde ve sahabe uygulamalarında insanlara saldıran, üzerlerine atlayan ve onları korkutan hayvanlara karşı kişilerin kendilerini koruyabilecekleri, aksi takdirde haklı bir sebebe olmaksızın bir hayvanı öldürmenin dinen uygun görülmediği⁴² ve hadislerde geçen ifadeleri de bu merkezli anlamak gerektiği ifade edilmektedir.⁴³

İslam hukukunda özel mülkiyet altındaki evcil hayvanların kendiliklerinden bağ-bahçe ve ekinlere veya kişilere zarar vermesi halinde bu zararı kimin ödeyeceği veya hayvan sahibinin ne derece sorumlu tutulacağı hususu tartışmalıdır. Hz. Peygamber, «Hayvanların cinayet ve zararı hederdir.»⁴⁴ buyurmaktadır. Yine Hz. Peygamber “gündüzleri bahçelerin korunmasının bahçe sahiplerine ait olduğunu, geceleyin hayvanların bahçelere verdiği zararı ise hayvan sahiplerinin tazmin edeceğini» bildirmiştir.⁴⁵ Hadisler arasında görünen bu kısmi farklılık, bu konuda esas alınacak hukuki ilkenin bakış açısına göre, hayvanların otlatma zamanlarının bölgelerin örf ve adetlerinin farklı olmasına göre, hayvanın binek, kanatlı veya etinden sütünden yararlanan küçükbaş ve büyükbaş olmasına göre

37 Bkz. Nahl Sûresi, 16/5-8.

38 Bkz. Tekvir Sûresi, 81/5.

39 Merginâni, Ebû'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebû Bekr, el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, Eda Neşriyat, İstanbul 1991, II, 204; Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, el-Mebsût, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1989, XI, 220.

40 Bilmen, s. 427.

41 Nesâî, Sünen, Dahâyâ, 43, 4535.

42 Nesâî, Sünen, Dahâyâ, 42, 4446; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 389, 19488.

43 Harun Reşit Demirel, “Köpek ve Diğer Bazı Hayvanların Öldürülmesine Cevaz Veren Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 67-102.

44 Buhârî, Sahih, Diyât, 27, 6514; Müslim, Sahih, Hudud, 11, 4562.

45 Ebû Dâvûd, Sünen, İcâre, 90, 3569-3570.

yani zararın şekline ve konusuna göre İslam hukukçularının bu konuda farklı çözüm ve görüşleri benimsemesine yol açmıştır.

Hayvanların, kişilerin bağ-bahçe ve ekine zarar vermesi halinde, bu hayvanın bakıcısı veya sahibinin ne derece sorumlu olacağı hakkında İslam hukukçularının çoğunluğunun görüşü hayvanların verdiği zararı, hayvan sahibinin tazmin etmesi gerektiği yönündedir. Ancak Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar uygulanan Mecelle'nin 94. maddesine göre "Hayvanatın kendiliğinden olarak cinayet ve mazarratı hederdir" kuralı ile Hanefi fihına uygun olarak hayvan sahiplerinin gece de gündüz de sorumlu tutulamayacağı kabul edilmiştir. Ancak hayvan sahibi, hayvanı sağlam bir şekilde bağlamış, gece dışarı çıkmaması için gerekli önlemleri almış da hayvan üçüncü şahıslardan kaynaklanan bir sebeple veya kendiliğinden gece bağından kurtulmuş ve zarara yol açmışsa, o takdirde hayvan sahibine bir şey gerekmez. Yoksa hayvan sahibinin hayvanının başkasının ekinine girmesine göz yumması, mani olmaması, sokması hallerinde hayvan sahibi sorumludur. Sonuç itibarıyla hayvan bakıcısını sorumlu tutmaya yetecek bir illiyet bağı gören hukukçular ona vaki zararın tazminini yüklerken, arada yeterli bir bağ görmeyenler onu sorumlu tutmamışlardır.⁴⁶

B. Evcil Hayvan ve Yabani Hayvan Saldırılarında Meşru Müdafaa Ve Zorunluluk Halinde Sorumluluk

Hukuk düzeninde her türlü hakka yönelik haksız bir saldırıya karşı meşru savunma söz konusu olabilmekte, böylece meşru savunma kurumunun sosyal gerekçelere aykırı düşecek derecede dar yorumlanmasının önüne geçilmek istenmektedir.⁴⁷ Kanunlarda, mala karşı saldırılarda haklı savunmayı kabul eden hükümler olduğu gibi ceza hukukunda bu husus meşru savunma ve zorunluluk hali başlığı altında ayrıca düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanununun 25. maddesinde meşru müdafaaada kişinin gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıya karşı savunmayı meşru olarak kabul etmekte, böylece kişilerin kendilerini koruma olanağı daha da genişletilmiş olmaktadır. Ancak savunma ameliyesinin bu saldırıyı defetmeye yeter ölçüde yapılması gerekmektedir. Bu ölçüyü aşan savunma hukuka uygunluk kapsamında kalmamaktadır.

Maddenin ikinci fıkrasında kusurluluğu ortadan kaldıran başka bir sebep olarak zorunluluk hali düzenlenmiştir. Kişinin kendisinin veya başkasının sahip olduğu bir hakka yönelik tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında oran-

46 Ali Bardakoğlu, "Mukayeseli Hukukta Hayvanın Verdiği Zararın Hukuki Sorumluluğu", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, 1978.

47 İzzet Özgenç, *Gereğçeli Türk Ceza Kanunu*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 106.

tı bulunmak koşuluyla işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez. Zorunluluk halinin meşru savunmadan temel olarak ayrıldığı nokta, tehlikenin kaynağı bir insan davranışı olabileceği gibi ondan başka bir şey de olabilir. Bu bir deprem, sel baskını, yangın, fırtına gibi bir doğal afet olabileceği gibi bir suç da olabilir. Bunlar dışında saldırgan bir hayvan, radyo-aktif, zehirli veya patlayıcı maddeler de tehlikenin kaynağı olabilir.⁴⁸ Yine meşru savunmadan farklı olarak, zorunluluk halinde bir saldırı değil tehlike söz konusudur.⁴⁹ Her iki durumda da hakim fail hakkında kusuru bulunmadığından ceza verilmesine yer olmadığına dair karar verecektir.

Hayvanı etkisiz hale getirme yollarından biri olan hayvanı öldürme halinde, durum ve koşulların bulunmaması durumunda, öldürme eylemin hukuka aykırılığı sadece sahipli hayvanlar için söz konusu olamaz. Sahibi bulunmayan (örneğin vahşi hayvanlar, domuzlar, ayılar, kurtlar, tilkiler ya da sokakta veya barınakta yaşayan hayvanlar gibi) hayvanlar için de aynı koşulların aranması gerekir. Zira hayvan hakları sadece sahipli hayvanlar için değil, sahibi olmasa bile tüm hayvanlar için geçerlidir. Bir başka ifadeyle hayvan haklarından sadece sahipli hayvanlar değil sahipsiz hayvanlarda yararlanır.

Kişilerin kendilerini, tarlalarını ve hayvanlarını korumak maksadıyla kendilerine saldıran yabani hayvanları öldürmelerinde bir sakınca bulunmamaktadır. 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanununun hukuka uygunluk nedenleri ile kusurluluğu ortadan kaldıran nedenler başlıklı 12. maddesine göre “Bu kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde, Türk Ceza Kanununun hukuka uygunluk nedenleri ile kusurluluğu ortadan kaldıran nedenlere ilişkin hükümleri, kabahatler bakımından da uygulanır.” hükmü gereği kişilerin kendilerini, tarlalarını ve sürülerini korumak maksadıyla yabani hayvanları öldürmelerinde bir sakınca bulunmamaktadır ve bu türden saldırılara karşı canını, malını koruyan kimselere idari para cezası verilmesine yönelik tutanak düzenlenmeyecektir. Ancak bir hayvanın öldürülmesi zorunlu ise Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi hükümlerine göre bu eylem ani, acısız ve kaygıya yol açmaksızın gerçekleştirilmelidir.⁵⁰ Acaba kişiler böyle bir ahval altında yani kendilerini ve malını korumak amacıyla yabani hayvanları öldürdüklerini nasıl ispatlayacaktır? Kamu görevlisi, fiilin bu şartlar altında yapıldığına dair her beyanı doğru mu kabul edecektir? Kanunda belirtilen yaptırımların uygulanmasında kişilerin bedeni veya mali yönden bir zarara uğramaları halinde veya saldırıyı delillerle ispatlamak mümkün olduğun-

48 Veli Özer Özbek, Koray Doğan, “Zorunluluk Halinin (TCK m.25/2) Hukuki Niteliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2007, s. 209.

49 Özgenç, s.107.

50 Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 3.

da bu tür savunmalara itibar etmek gerekli olduğu, aksi durumda kamu görevlisi tarafından işlem yapılarak ilgilinin itirazı varsa bu işleme karşı itiraz ettiği takdirde ancak mahkeme tarafından itirazın dikkate alınabileceği söylenebilir. Zira ilgili hakkında idare tarafından işlem yapılması halinde bu işlemler idari işlemlerin özelliklerinden biri olan idari işlemin icrai nitelikte olmasından ötürü aksi ispat edilinceye kadar hukuka uygun olarak kabul edilmesini gerektirmektedir. Bu özelliğe binaen kamu görevlileri sorumluluktan kurtulmak amacıyla her olayda mutlaka hayvana zarar veren kimsenin eylemi ister meşru müdafaa veya zorunluluk halinde işlenmiş olsun isterse bu eylemi hayvanlara zarar vermek amacıyla işlemiş olsun bu eylemin işlenmesindeki sebebi göz önünde tutmaksızın ilgililer hakkında cezai işlem tesis edebilecek ve durumun değerlendirilmesini mahkemenin değerlendirmesine bırakabilecektir. Halbuki hukuk devleti ve idarenin kanuniliği ilkeleri gereği⁵¹ kamu görevlileri kişilerin eylemlerini, delilleri değerlendirerek meşru müdafaa veya zorunluluk altında mı işlendiğini tespit ederek eylem bu hal ve şartlar altında işlenmesi halinde ilgililere cezai işlem tesis etmemesi gerekmektedir.

VI. Özel Hukukta Hayvan Bulunduranın Sorumluluğu

Özel hukukta kişilerin birbirine vermiş olduğu zararlardan sorumlu oldukları kabul edilmiştir. Özel hukuk alanındaki sorumluluğun temelini “kusur” oluşturur. Özel hukuktaki kusurun hem hukuka aykırılık gibi nesnel hem de dikkatsizlik, tedbirsizlik, ihmâl gibi öznel yönleri vardır.⁵²

Türk Borçlar Kanunu, kusur sorumluluğunu genel kural olarak düzenlemiştir. Türk Borçlar Kanunu, birinci bölümün ikinci ayırımında “Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri” başlığı altında, sorumluluk hukukunun genel ilkesi olan kusur sorumluluğuna ilişkin bir düzenleme getirmiştir (TBK m. 49). Buna göre, “Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür”. Kanunda, kusurlu ve hukuka aykırı bir davranışla bir başkasına zarar veren kişinin bu zararı gidermekle yükümlü olduğunu düzenlenmektedir. Burada kusur, sorumluluğun kurucu unsuru olarak kabul edildiği için bu tür sorumluluk “kusur sorumluluğu” olarak adlandırılmaktadır.

Özel hukukta kusursuz sorumluluğunun kabulü ise, kusur sorumluluğunun öngören liberal hukuk devletinden, adalet ve hakkaniyet ilkesine dayanan sosyal hukuk devletine geçişin ve sosyal gelişmenin bir sonucudur.

51 Bahtiyar Akyılmaz, *İdare Hukuku*, Sayram Yayınları, Konya, 2004, s. 269.

52 Çınar Can Evren, “Hizmet Kusuru-Haksız Fiil Ayrımı ve Yargı Düzeni”, *TBB Dergisi*, Yıl 24, Sayı 95, Temmuz- Ağustos 2011, s. 175-196.

Roma hukuku, hayvanlar tarafından verilen zararlardan bulunduranın sorumlu tutulmasına ilişkin olarak önemli düzenlemeler getirmiş olup,⁵³ hayvanın içgüdüsel davranışları sonucu oluşan zararlar yüzünden sahibinin sorumlu tutulacağı kuralı Oniki Levha Kanunundan itibaren günümüze kadar geçerliliğini korumuş bir kuraldır.⁵⁴

Hayvan bulunduranın sorumluluğu TBK m. 67'de düzenlenmiştir. Buradaki sorumluluğun esası kusura değil objektifleştirilmiş bir özen borcuna aykırılığa dayanmaktadır.⁵⁵ Bu sorumluluk türü TBK m. 67'de üç fıkra olarak düzenlenmiştir. Birinci fıkrada “Bir hayvanın bakımını ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen kişi, hayvanın verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.” şeklindeki ifadeyle sorumluluğa dair genel kural belirtilmiştir. İkinci fıkrada “Hayvan bulunduran, bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse sorumlu olmaz.” denilerek, hayvan bulunduranın objektif özen yükümlüğünü yerine getirdiğini ispat etmesi halinde sorumluluktan kurtulacağı düzenlenmiştir.⁵⁶ Eski kanundan farklı olarak ayrı bir kurtuluş kanıtı yeni düzenlemeye alınmamıştır. Çünkü kanunun gerekçesinde bu hususun kanıtlanması hâlinde, zarar ile objektif özen yükümlülüğü arasındaki illiyet bağı kesileceğinden, sorumluluk hukukunun genel ilkeleri gereği, zaten sorumluluk doğmayacağı belirtilmiştir.⁵⁷ Üçüncü fıkrada ise “Hayvan, bir başkası veya bir başkasına ait hayvan tarafından ürkütülmüş olursa, hayvanı bulunduranın, bu kişilere rücu hakkı saklıdır.” ifadesiyle hayvan bulunduranın rücu hakkı hükme bağlanmıştır.

Hayvan bulunduranın sorumluluğuna ilişkin olarak TBK m. 68 göre, “Bir kişinin hayvanı, başkasının taşınmazı üzerinde bir zarar verdiği takdirde, taşınmazın zilyedi, o hayvanı yakalayabilir, zararı giderilinceye kadar ahkoyabilir; hatta durum ve koşullar haklı gösteriyorsa hayvanı diğer yollarla etkisiz hâle getirebilir.

Maddede kullanılan “taşınmazı üzerinde bir zarar” ibaresinden anlaşılması gereken, hayvanın o taşınmaz üzerinde bulunan bitkiler, diğer hayvanlar, ürünler, geçici veya sabit yapı eserleri ve hatta insanlara verdiği zararlardır. Yasaya göre durum ve koşulların gerektirmesi halinde taşınmaz zilyedinin taşınmazı ko-

53 Gökçe Türkoğlu-Özdemir, “Roma Hukukunda Hayvanların Yol Açtıkları Zararlardan Doğan Sorumluluk”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 2006, s. 71.

54 Tunay Yüce, “Roma Ve Türk Hukuklarında Hayvanın Yol Açtığı Zararlardan Dolayı Hayvan Tutucusunun Sorumluluğu”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 2017, s. 393-422.

55 Aydın Aybay, *Borçlar Hukuku Dersleri*, İstanbul, 2011, s. 94.

56 M. Kemal Oğuzman, Turgut Öz, *Borçlar Hukuku, Genel Hükümler*, Cilt 2, İstanbul, 2012, s. 159.

57 Alpaslan Akartepe, “Türk Borçlar Kanunu'nun Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değişikler”, *EÜHFD*, Cilt 16, XVI, Sayı 1-2, 2012, s. 165.

rumak amacıyla hayvanı etkisiz hale getirme hakkı; taşınmaza verilen zarar tehlikesinin büyük olması, hayvanın zarar verme eyleminin devam etmesi ve daha büyük zararlara sebebiyet vermesi ihtimali olması hallerinde mümkündür.⁵⁸

Hayvan bulunduranın sorumluluğu Türk Borçlar Kanunu'nda özen sorumluluğu halleri arasında sayılmaktadır.⁵⁹ Bir hayvanın bakım ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen hayvan bulunduranın sorumluluğunda, sorumlu kişiye isnat edilen özen ve gözetim eksikliği, aslında kınanan bir davranıştan başka bir şey değildir. Sorumlu, özen ödevinde bir noksanlık yapmadığını, gerekli her türlü özeni gösterdiğini veya gerekli özeni göstermiş olsaydı bile zararın gene de gerçekleşeceğini ispat etmek suretiyle sorumluluktan kurtulabilir.⁶⁰ Bu durumda taşınmazın zilyedinin, hayvan sahibine hemen bilgi vermek ve sahibini bilmiyorsa onun bulunması için (meselâ, kolluk güçlerine haber vermek gibi) gerekli girişimleri yapmak zorunda olduğu belirtilmektedir.

Türk Borçlar Kanunu'nun zorunluluk hali için hakime tazminata hükmedebilme yetkisi vermiş olması, Borçlar Hukuku açısından fiili hukuka aykırı hale getirmez. Söz konusu tazminat klasik anlamda bir tazminat değil hakimın takdirine bağlı hakkaniyet sorumluluğunun bir sonucudur.⁶¹ Hukukta, bir hayvanı elinde bulunduran kimse, bu hayvanın verdiği zararlardan, bir kusurunun bulunup bulunmadığına bakılmaksızın sorumlu olur. Ancak bu nevi sorumluluğun doğması için; hayvanın o kimsenin sevk ve idaresi altında olması, hayvanın fiili ile zarar arasında uygun bir illiyet bağının olması, zararın bir hayvanın hareketinden doğmuş olması gerekir. Ancak, hayvan bakıcısı, böyle bir zararın meydana gelmemesi için hal ve şartların gerektirdiği bütün dikkat ve itinaı gösterdiğini ya da, bütün dikkat ve itinaı göstermiş olsaydı bile zararın vukuuna engel alamayacağını ispat edebilirse, sorumluluktan kurtulacaktır.

VII. Kamu Hukuku İlkelerine göre İdarenin Hukuki Sorumluluğu

Sorumluluk kişinin kasıt, ihmal ve kusur veya tedbirsizlikle ya da yasanın belirlendiği durum ve eylemden doğan bir tehlike ile yaratılan ya da doğumuna sebebiyet verilen⁶² bir işlemin, bir davranışın veya bir olayın sonuçlarına katlanması yükümlülüğüdür. 1982 Anayasası'nın 125'inci maddesindeki "İdare, kendi işlem ve

58 Kumru Kılıçoğlu, "Hayvan Haklarına İlişkin Olarak Borçlar Kanunu Tasarısı'ndaki Düzenleme-Hayvanı Öldürme", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 68, Sayı 4, s. 335-340.

59 Gökhan Antalya, "Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 4, 2008, s. 63-83.

60 Cevdet Yavuz, "Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre "Kusursuz Sorumluluk Halleri ve İlkeleri", *MÜHFHAD*, Cilt 14, Sayı 4, 2008, s. 36-42.

61 Özbek, Doğan, s.209.

62 Tuncay Armağan, *İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1997, s.11.

eylemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür” hükmü, devletin sosyal bir hukuk devleti olması özelliğinin sonucu olarak idarenin sorumluluğu konusunda idari yargı yerlerine geniş bir hareket özgürlüğü tanıyarak hakkaniyete, adalete ve mukayeseli hukuktaki uygulamalara uygun olarak karar verebilme imkânı sunmaktadır.

İdarenin hukuki sorumluluğu, kişilere lütuf duygularıyla belli bir miktar paranın ödenmesine yönelik bir prensip olmayıp; demokratik toplum düzeninde biçimlenen idare-birey ilişkisinin doğurduğu hukuki bir sonuçtur. İdarenin hem özel hukuktan hem de kamu hukukundan doğan sorumlulukları vardır. Özel hukuk alanındaki kusurun, tüzel kişilerden oluşan idarenin sorumluluğunun temeli olması ve ona uygulanabilmesi mümkün değildir.⁶³ Bu sorumluluğun kamu hukukuna uygun olarak nesnel nitelikte olması gerekmektedir. İdare hukuku alanında özel hukuktaki sorumluluktan esinlenilerek, idare için kamu hukukunun özellikleri göz önünde tutularak, özel hukuktan ayrı kendine özgü kuralları olan bir sorumluluk geliştirilmiştir.⁶⁴ Bu sorumluluk belirlenirken, üst norm olarak Borçlar Kanunu ve Medeni Kanun temel alınmakta, idare hukukunun kendine has özelliği sonucu olarak Anayasanın emredici hükümlerinin çatısı altında söz konusu yasalar bünyesine uyduğu ölçüde uygulanmaktadır.⁶⁵ Hukuk devleti ve sosyal devlet anlayışı idarenin hukuka uygun olan veya aykırı davranışları sonucu oluşan zararların karşılanmasının temelini oluşturmaktadır.⁶⁶

İdarenin kamu hizmetlerini tesis edip, uyguladığı işlem ve eylemleri dolayısıyla kişiler, bireysel ve mal varlığı anlamında zarar görebilir. İdarenin sorumlu olması için maddi ve hukuki nitelikte bazı şartların bir arada bulunması gerekir. Zarar, zarara sebep olan işlem veya eylemin idareye yüklenebilir nitelikte olması ve zarar ile eylem arasında illiyet bağının bulunması gerekli olup bu şartlardan birinin olmayışı idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırır.⁶⁷

İdare kamu hizmetlerini, alanları itibariyle şartları en uygun ve ihtiyaçları karşılamada en üst seviyede gerçekleştirmek için sürekli ve istikrarlı şekilde idare edilenlere sunmak yani kamu hizmetlerini en etkin ve en verimli ve hukuka uygun bir şekilde sağlamakla yükümlü olup bu borcun yerine getirilmemesi hizmet kusurunu oluşturur.⁶⁸ İdarenin sorumluluğu ile ilgili kusur, kişilerde aranan

63 Kemal Galip Balkar: “İdari Fiillerle Hususi Hukuk Fiillerin Benzerliğinden Doğan Teşhis Hatası ve Bundan Hâsıl Olan Neticeler”, *AÜHF Dergisi*, Ankara, 1956, Cilt 8, Sayı 1-4, s. 98.

64 Turgut Tan, *İdare Hukuku*, Ankara, 2011, s. 437.

65 “AYİM 2. Daire, 29.12.1992, E.991/74, K.992/913”, *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Dergisi*, Sayı 8, 1994, s. 673.

66 “Danıştay 10. D., 9.10.1995, E.994/1682, K.995/4256”, *Danıştay Dergisi*, Sayı 91, s. 1137.

67 E. Ethem Atay, *İdare Hukuku*, 5. Baskı, Ekim Yayınevi, Bursa, 2018, s. 565.

68 Hamza Eroğlu, *İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi*, 5. Bası, Ankara, 1985, s. 489.

sübjektif mahiyetteki kusur olmayıp, kişilerin dışında olan ve her kamu hizmetinin kuruluş ve işleyişi ile ilgili objektif nitelikteki bir kusurdur.

İdarenin yürütmekle yükümlü bulunduğu kamu hizmetinde, kuruluş, işleyiş ya da personel açısından gereken emir ve talimatların verilmemesi, denetimin yetersiz olması, hizmete tahsisi edilen araç ve gereçlerin uygun ve yeterli olmaması, gereken tedbirlerin alınmaması veya geç ve zamansız alınması gibi nedenlerle bir aksaklık, bozukluk, düzensizlik, eksik veya sakatlık meydana gelmesi ve zararında bundan kaynaklanması hizmet kusuru olarak kabul edilmektedir.⁶⁹

Kusursuz sorumluluk ise özel hukukta olduğu gibi idare hukuku alanında da yardımcı ve ayrı bir sorumluluktur. Ancak özel hukukta kusursuz sorumluluk belli konular için uygulanmakta iken idare hukukunda kusursuz sorumluluk geniş bir uygulama alanına sahiptir. Danıştay kusursuz sorumluluk ilkesini uygularken, belli kuralların ışığında çözüm aramak yerine, önüne gelen davanın ve uğranılan zararın niteliğine uygun olarak bazen kusurlu sorumluluğa bazen de kusursuz sorumluluğa dayanarak davayı sonuçlandırmaktadır.⁷⁰

Kusursuz sorumluluk idarenin hukuka uygun işlem ve eylemlerinden zararları bazı durumlarda tazmin etme yükümlülüğüdür. Bu sorumluluk türü üçüncü kişinin fiilinden ve beklenmeyen hallerden etkilenmeyen ve kişiler bakımından oldukça elverişli bir sorumluluk türü olup kamu düzenine ilişkin olması açısından yargılamanın her aşamasında ileri sürülebilmekte ve objektif bir sorumluluk olması açısından da tazminat ödenmesi idarenin kınanmasına yol açmamaktadır.

Uluslararası anlaşmaların uygulanması dolayısıyla vatandaşın uğradığı zarardan dolayı açılacak yargı davalarında da devletin sorumluluğu kusursuz sorumluluğa dayandırılmaktadır. Uluslararası bir antlaşmadan dolayı devletin sorumlu tutulabilmesi için antlaşma ile devletin sorumluluğu inkar edilmemiş olmalı, zarar özel ve anormal bir zarar olmalıdır.⁷¹

Bu sorumluluk türünde zararlar idarenin davranışı arasındaki illiyet bağının ispatlanması kafi olup idarenin kusurlu olduğunun ispatlanmasına ihtiyaç bulunmamaktadır. Kamu hukukunda kusursuz sorumluluk halleri iki temel ilke üzerine bina edilmektedir. Ancak Danıştay'ın kusursuz sorumluluğa dayanarak vermiş olduğu kararlara bakıldığında kusursuz sorumluluk ilkeleri konusunda bir sistemleşmeye gidemediği ve ilkeler üzerinde de bir birliktelik olmadığı id-

69 Danıştay 10. Dairesi, 17.10.1983, E.1982/185, K.1983/1984, *Danıştay Dergisi*, Sayı 54-55, s. 388.

70 Turgut Tan, *İdare Hukuku*, Ankara, 2011, s. 464.

71 Kemal Gözler, Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, 2016, s. 755.

reyi bazen hakkaniyet ve nesafet gereği ifadesini kullanarak kusursuz sorumlu tuttuğu görülmektedir.⁷²

Risk ilkesi idarenin herhangi bir kusuru olmaksızın yürütmüş olduğu tehlikeli faaliyetler ve tehlikeli işler sebebiyle ortaya çıkan zararı tazmin etmesini gerekli kılan bir ilkedir. Buradaki riskin, herkesin karşılaştığı sıradan bir risk olmayıp istisnai nitelikteki bir risk olması gerekmektedir ve zararın da olağan değil ağır nitelikte bir zarar olması gerekmektedir. Patlayıcı maddelerin infilak etmesi, tehlikeli bayındırlık eserleri, ateşli silahlar, kan ürünleri, genç suçluların eğitimi, akıl hastalarının deneme çıkışları, mahkumlara verilen izinler, tehlikeli durumlar, kamu görevlilerinin görevleri sırasında uğradığı zararlar, idarenin arızı işbirlikçilerinin uğradığı zararlar, bayındırlık eserlerinden üçüncü kişilerin uğradığı zararlar, idarenin terörle mücadele kapsamında yürüttüğü faaliyetlerden üçüncü kişilerin zarar görmesi, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde ortaya çıkan zararlar, terör örgütü üyelerinin kişilere vermiş olduğu maddi ve bedeni zararlar olarak sayılabilir.⁷³

Kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluk olarak da adlandırılan fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesinde ise idare kusurlu sorumluluk ve risk sorumluluğuna dayanılarak sorumlu tutulmuyorsa bu ilkeye dayanılarak sorumlu tutulabilmektedir. Dolayısıyla bu sorumluluk yargılamının her aşamasında ileri sürülebilen yani kamu düzenine ilişkin olan tamamlayıcı nitelikte bir sorumluluk türüdür ve kazalardan kaynaklanmayan yani arızı nitelikte olmayan zararların tazmininde uygulanmaktadır.⁷⁴ Fransız Danıştayının akıl hastalarını sokağa bırakılması sonucu bunların vermiş olduğu zarardan devleti sorumlu tuttuğunu görmekteyiz. Zira onlarında akli bulunmamakta. Burada elbette ki insanla hayvanı aynı çizgiye koymamız mümkün değil. Ancak burada akli sorumluluğu olmayan kimsenin verdiği zarardan devletin sorumluluğunu vurgulama bakımından bu kıyas yapılmaktadır.

VIII. Yabani Hayvanların Verdiği Zararlardan İdarenin Sorumluluğu

Yaban hayatında yaşayan hayvanların korunması faaliyetleri kapsamında ki idarenin etkinlikleri, kişilerin fiziksel ve manevi bütünlüğü ile malvarlığına zarar verebilir. İdari sorumluluk denildiği zaman idari cihaz içerisindeki kamu otoritelerinin yerine getirmek durumunda oldukları etkinlik ve işlemleri sonucu ortaya çıkan zararların sonuçlarını tazmin etme yükümlülüğü anlamındaki me-

72 Ramazan Çağlayan, "Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi", *Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu*, 2009, s. 453-454.

73 E. Ethem Atay, Hasan Odabaşı, Hasan Tahsin Gökcan, *İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, Ankara, 2003, s. 112-143. Gözler, s. 738-746.

74 Gözler, s. 749.

deni sorumlulukları anlaşılır.⁷⁵ Nitelik ve nicelik olarak artmaya başlayan kamu hizmetlerine paralel olarak zamanla bireysel zararlar da artmaya başlamış, gelişmekte olan demokratik hak ve özgürlükler sayesinde bu zararların kişinin üzerinde bırakılmasının doğru olmadığı, Devletin verdiği zararları ödemesi gerektiği fikri hâkim olmuştur.

Vahşi hayvanın vermiş olduğu zararlardan dolayı, bu zararları engelleyebilecek durumda olup olmadığına bakmaksızın ve hayvanın gerçekte sahibi olmasa bile, hayvanı kontrol etmekle görevlendirilmiş kimseler bu hayvanlar toplum hayatı için bir risk oluşturduklarından, böyle bir riski göze alan kimselerin kusurlu olsunlar ya da olmasınlar, vahşi hayvanların verdikleri zararlara katlanmak yükümlülükleri olduğu, Roma hukukunca kabul edilmiş bir ilkedir.⁷⁶

Günümüzde devlet, genel kolluk güçleri vasıtasıyla kamu düzenini sağlamak amacıyla şahıslara ve eşyalara verilecek zararları ve tehlikeleri önlemekle mükelleftir.⁷⁷ Ormanların ve içinde barındırdığı çeşitli bitki ve hayvan türlerinin korunması konusundaki görev ise özel idari kolluk birimi olan⁷⁸ orman kolluğu tarafından yerine getirilmektedir.

Yaban hayatında yaşayan hayvanların korunması faaliyetleri kapsamındaki idarenin etkinlikleri, kişilerin fiziksel ve manevi bütünlüğü ile malvarlığına zarar verebilir. Avlanması yasak olan ve kaçak avlanıldığında yüklü miktarda idari para cezası ödemek zorunda olan insanlar, kendi yaşam alanlarına inen yabani hayvanları avladıkları zaman ödeyecekleri cezanın baskısı altında ezilmekte, diğer taraftan yabani hayvanları avlamadıkları zaman da ekim-dikim yaptıkları arazilerinin yabani hayvanlar tarafından zarar görmesine katlanmak zorunda kalmaktadır.

Hayvan saldırılarına karşı hayatın olağan akışı içinde önlem alınmaz alınsa da bir şey yapılamaz. Ancak yabani hayvanın vermiş olduğu zarar meskun mahallerde ve kişilerin arazilerinde meydana gelmişse zaten yasak olan avlanmanın da etkisiyle bu zararı önleme imkanından mahrum olan alt gelir grubunda yaşayan köylerdeki insanların, canına ve malvarlığına yönelik saldırılar sonucu meydana gelen zararın, kişiler üzerinde bırakılmaması gerekmektedir.

75 E. Ethem Atay, Hasan Odabaşı, Hasan Tahsin Gökcan, *Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003, s.30, 36.

76 Türkoğlu-Özdemir, s. 69-96.

77 Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Cilt III, s. 1483.

78 Bahtiyar Akyılmaz., Murat Sezginer, Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, Savaş Yayınevi, 2018, s. 575.

A. İdarenin Sorumlu Tutulmasına İlişkin Yasal Çerçeve

6831 sayılı Orman Kanununda orman tabi olarak veya emekle yetişen ağaç ve ağaççık topluluklarının yerleriyle birlikteki hali olarak tanımlanmakla birlikte geniş anlamda orman ağaç, ağaççık, ölü örtülü mikroorganizmalar, av hayvanları ve diğer vejetasyon tipleriyle mükemmel bir kombinasyon meydana getiren bir hayat birliği olarak tanımlanmaktadır.⁷⁹ Orman sadece ormandaki ağaç ve ağaçlardan ibaret olmayıp bu tanımın içine ormanda yaşayan yaban hayatı ve bitkiler bu ekosisteme dahildir.

Ormanlar Türk kamu emlaki içinde sahihsiz mallar grubu arasında kabul edilmektedir.⁸⁰ Dolayısıyla sahihsiz mallar arasında kabul edilen ormanlarda yaşayan hayvanlar ve diğer canlılar da sahihsiz mallardan sayılmalıdır. Bu şekildeki bir kabul, bu canlıların vermiş olduğu zararın tazminine ilişkin davalarda husumetin yöneltileceği kimseyi bulmada kolaylık sağlayacaktır.

Anayasasının 169. maddesinde bütün ormanların gözetiminin Devlete ait olduğu, Devlet ormanlarının kanuna göre, Devletçe yönetilip işletileceği, ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemeyeceği kabul edilmiştir.

6831 sayılı Orman Kanununun 17 ve 21. maddelerinde olduğu gibi orman idaresinin izni dahilinde ormanlardan farklı şekillerde yararlanmaya imkan sağlayan birçok madde bulunmaktadır. Ormanlardan yararlanırken elbette ormanlarda izinsiz konaklama vb. bazı kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır. Ancak, ormanlara izinsiz girmeyi yasaklayıcı bir düzenleme de bulunmamaktadır. Kanunla izin verilen hayvancılık, yaylacılık eğitim, turizm vb. birçok yararlanma şekli bulunmaktadır. İşte bu yararlanma şekilleri esnasında yabani hayvan saldırısı meydana gelirse zarar ister orman içinde isterse orman dışında gerçekleşsin zararın tazminini bakımından herhangi bir fark bulunmamaktadır.

Türkiye'de ormanlarda yaşayan yaban hayvanlarının korunması konusunda yetki ve sorumluluk Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne aittir. Söz konusu birim 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu ve ilgili mevzuat çerçevesinde Bakanlıkça belirlenen türleri ve yaşam ortamları ile ulusal ve uluslararası listelerde yer alan korunması gereken türlere ait popülasyonların korunmasını sağlamak, ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmelerle koruma altına alınmış nadir ve nesli tehlike altına düşmüş veya

79 B. Aytuğ, *Ormanın Tanımlanması ve Bu Tanımlamada Yer Alan Ağaç, Ağaççık ve Çalı Kavramları*, O.G.M. Yay., Ankara, 1976, s. 259-261.

80 Aydın Gülan, *Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tabii Olduğu Hukuki Rejim*, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1999. Güloğlu, *Türk Kamu Hukukunda Özel Ormanların Hukuki Statüsü*.

düşebilecek türlerin ve yaşama ortamlarının korunmasıyla ilgili yükümlülükleri yerine getirmekle yükümlüdür.⁸¹

Av ve yaban hayvanlarının doğal yaşam ortamları ile birlikte korunmaları, geliştirilmeleri, avlanmalarının kontrol altına alınması, avcılığın düzenlenmesi amacıyla 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu kabul edilmiştir. Kanunla yabani hayvanlarla ilgili yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahalar, yaban hayatı geliştirme sahası ilan edilmekte ve bu alanlar korunan alan statüsüne alınmaktadır. Türkiye’de halen 80 adet Yaban Hayatı Geliştirme Sahası bulunmaktadır.

Türkiye’de koruma bakımından yabani hayvanlar üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar uluslararası sözleşmelerle koruma altına alınanlar, Bakanlık tarafından koruma altına alınan türler ve koruma altında olmayan yaban hayvanlardır. Türkiye’de yabani hayvan türleri içinde yer alan ve Bakanlıkça belirlenen av hayvanlarından, korunması gerekenler Merkez Av Komisyonunca, av hayvanlarının dışında kalan yaban hayvanları ile diğer türler gerektiğinde Bakanlıkça koruma altına alınmaktadır.

Yaban hayvanlarının korundukları süre içinde faydalanma ve zararlı olanları ile mücadele ile geçici olarak avlanma esasları Bakanlıkça tespit edilir. Koruma altında olmayan yaban hayvanları avlanmanın yasaklandığı gün ve sürelerde; tarım alanları ile besi ve yaban hayvanlarına zarar verecek sayıda çoğalmaları veya bulaşıcı hastalık taşıdıklarının tespiti durumunda, belli sayıda yaban hayvanının belirlenecek esas ve usullerle avlattırılmasına izin verilebilmektedir.

Türkiye’de ormanların %99’u devlete aittir ve yaban hayatında yaşayan hayvanların büyük çoğunluğu ormanlarda yaşamaktadır. Ormanlara izinsiz girmeyi yasaklayıcı bir düzenleme bulunmadığından dolayı zarar verici eylem ister ormanda isterse orman dışında olsun idare meydana gelen zarardan sorumludur. Orman içinde yaşayan hayvanların orman dışında zarar vermesi bakımından idareyi kusursuz sorumluluk ilkelerine göre sorumlu tutmak mümkün iken orman dışında yaşayan yaban hayvanları bakımından aynı sonuca varılabilir mi? Zira yabani hayvanlar sadece ormanlarda yaşamamaktadır. Yabani hayvanların korunmasına yönelik ya idare tarafından alınan bir koruma kararı veya bir sözleşmeye istinaden bu canlılar korunduğu için zararın orman içinde veya dışında olmasının da bir önemi yoktur. Zarar nerede gerçekleşirse gerçekleşsin şartlarını taşıyorsa yabani hayvanların verdiği zarardan idare sorumlu tutulmalıdır. Ancak, kişiler yaban hayvanlarını rahatsız edecek davranışlarda bulunur da bu

81 *Head of Wildlife Department, Turkey, 2015, (2018 May 11). Available from: <http://www.miliparklar.gov.tr/AnaSayfa/yabanHayatiDairesi.aspx?sflang=tr>.*

eylemleri sonucunda yabani hayvan saldırılarına uğrarsa o zaman idareyi kursosuz sorumluluk ilkelerine göre sorumlu tutmak mümkün olmayabilir. Sonuç itibariyle büyük ekseriyetinin mülkiyeti ve işletilmesi devlete ait olan ormanların ve orman içinde yaşayan yabani hayvanların korunmasından ve bu hayvanların orman alanları dışında vermiş olduğu zararlardan Devlet sorumludur ve bu zararın idare tarafından tazmin edilmesi gerekmektedir.

B. Yabani Hayvan Saldırılarının Sebepleri

Yaban hayatında yaşayan hayvanların yaşam alanlarının daralmasına veya tarım arazilerine inip meyveli ağaçlara ve tarım ürünlerine zarar vermesinde kişilerin ve ormancılık yönetimin ihmali ve kusuru olduğu ileri sürülebilir. İdare tarafından koruma altındaki hayvanların insanların yaşam alanlarından uzak tutulması için idare tarafından gerekli önlemler alınması gerekmektedir. Son 40 yılda meyve odunu adı altında ormanlardaki yabani meyveli ağaç türleri kesilerek büyük tahribata uğramış ve bunun denetimi yapılamamıştır [46]. Meyveli orman ağaçlarının azalması yaban hayatı dengesini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Son yıllarda kendi yaşam alanlarında yiyecek bulamayan ayı ve domuz gibi bazı yabani hayvanların, köylere ve tarım alanlarına indiği, hatta geceleri köylerin içinde dolaştığı, meyve ağaçlarının tepelerine çıktıkları gözlemlenmektedir.⁸²

Orman idaresinin yabani hayvanların karınlarını doyurmak için yararlandığı ağaçların izinsiz kesimini engelleyememesi veya ormanlarda yapılan tıraşlama kesimin uygulanması,⁸³ üretim, bakım-aralama kesimlerinde yaban hayatında yaşayan hayvanların beslenmesi hususunun göz önünde bulundurulmaması, yabani hayvanların yaşam alanının bozulmasına neden olmaktadır.⁸⁴ Ayrıca koruma altına alınan hayvanların yemleme çalışmalarının da idare tarafından yapılması gerekmektedir. Bu yapılmadığı takdirde yabani hayvanlar insanların yaşam alanlarına inmektedir.

C. Zararın Meydana Geldiği Yer

Koruma altındaki yabani hayvanların vermiş olduğu zararların tazmini ile ilgili olarak öncelikli olarak zararın gerçekleştiği yere bakmak gerekmektedir. Yabani hayvanların kişilerin mallarına veya canlarına vermiş olduğu zarar, yabani hayvanın yaşamış olduğu yaşam alanında mı yoksa zarar yabani hayvanlarının yaşam çevrelerinin dışında yani meskun mahallerde veya şahısların arazilerinin

82 Özkan Evcin, *Determination of the distribution and habitat types of roe deer (Capreolus capreolus) in Kastamonu*, Master Thesis, Kastamonu University Institute of Science, , Kastamonu, Turkey, 2013.

83 *Forest*, Turkey, 2011 (2018 May 11). Available from: http://hesperian.org/wp-content/uploads/pdf/tr_cgeh_2011/tr_cgeh_2011_10.pdf.

84 İdris Oğurlu, *Ormancılıkta Yaban Hayatı Ders Notu*, Isparta, 2004, s. 5.

bulunduğu alanda mı gerçekleştiğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Yabani hayvanların yaşadıkları çevre, dünyada ve ülkemizde daha çok orman alanlardır. Yabani hayvanlar genelde orman alanlarında çoğunlukla kişilerin rahatça ulaşamayacağı ormanların yüksek ve sarp yerlerinde yaşamaktadır. Özellikle türüne nadir rastlanan vaşak vb. bazı hayvanlar için bu genellemeyi yapmak mümkündür. Ancak her yabani hayvan türü için de bunu söylemek mümkün değildir.⁸⁵

Tarım alanı, sulak alan, ya da bozkır-yayla gibi bakir alanlarla küçük çapta da olsa kara ve demiryolları güzergâhları boyunca, ev ve okul bahçeleri, şehirlerdeki parklar gibi diğer yerlerde de yabani hayvanlara rastlanmaktadır.⁸⁶ Bu nedenle koruma altındaki bir yabani hayvanın verdiği zararın orman içinde veya dışında olması fark etmeyebilir. Çünkü koruma altındaki hayvanların hepsi ormanlarda yaşamamaktadır. Ancak yabani hayvan saldırıları hayvanın doğal habitatında meydana gelmiş ve kişiler tarafından hayvanı rahatsız edici davranışlar içinde bulunulmuşsa o zaman üçüncü kişinin kusuru sebebiyle kusur oranında tazminatta indirimle gidilmelidir.

D. Ormanda Silah ve Mermi Taşımaya Yasaklayan Düzenlemeler

Mevzuatta kişilerin orman içinde kendilerini yabani hayvan saldırılarından korumaya yönelik önlemler almasını engelleyici nitelikteki hükümler bulunmaktadır. Türkiye’de ateşli silahların serbestçe satışı yasaktır. Bu türden silahları satın almak için silah satın almadan önce mutlaka idareden izin alınması gerekmektedir. Ayrıca silah satın almak için her başvuru yapan kimseye de izin verilmemektedir.

Kara Avcılığı Kanununun 6. maddesine göre haznesi iki fişek alacak şekilde sınırlandırılmamış otomatik, yarı otomatik, pompalı ve benzeri yivsiz av tüfekleri ile havah tüfek ve tabancaların avda kullanılması yasaklanmıştır. Kişilerin ruhsatlı silahı olsa bile bu silahların taşırken silahın haznesinde en fazla taşıyabilecekleri fişek bakımından kanunla getirilen sınırlama kanaatimizce yanlışır. Zira mevzuatta orman içinde silah taşırken atışa hazır halde en fazla iki adet merminin bulunmasını düzenleyen kanun maddesi kişilerin meşru müdafaa durumunda dahi hayatlarına veya malvarlığına gelebilecek zararı önlemeye kafi değildir. Bir defa silahın içindeki mermiyle atış yapan kimse, saldırı olması halinde yabani hayvana isabet ettirebilecek midir? Veya bu mermi isabet etse bile hayvan saldırısından kişiyi kurtarmaya yeterli olacak mıdır? Veya yabani hayvan saldırısı ormanda sadece bir hayvan tarafından mı gerçekleşecektir.

⁸⁵ Evcin.

⁸⁶ Oğurlu, s. 5.

Yukarda belirttiğimiz kanuni sınırlamalar idarenin sorumlu tutulmasına ya da sorumluluğun ağırlaştırılmasına yönelik argümanlar olarak idarenin aleyhine kullanılabilir. Ayrıca orman içinde veya orman dışında yaşayan herkesin üzerinde saldırı anında silah bulunmayabilir veya her insan aynı ustalıkta silah kullanmasını bilmeyebilir veya hiç silah kullanmasını da bilmeyebilir.

Ormanlara girişte herhangi bir kısıtlama olmaması buna karşın silah satın alma ve taşıma bakımından mevzuattan kaynaklanan kısıtlamalar, yabancı hayvan saldırıları sonucunda oluşabilecek maddi ve bedeni zararlar bakımından idarenin sorumluluğuna yol açan ve ağırlaştıran haller olarak karşımıza çıkabilecektir.

IX. Yargı Kararlarında Yabani Hayvanların Verdiği Zararların Tazmini

İdari yargı kararlarında yabancı hayvan saldırıları sonucu oluşan zararlarda devletin sorumluluğu, genel olarak kusursuz sorumluluk esası üzerine bina edildiği görülmektedir.

Konuya ilişkin olarak daha önce yüksek mahkeme olarak kabul edilen ancak 2016 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle yüksek mahkeme statüsü kaldırılarak Danıştay içinde bir daireye dönüştürülen Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin vermiş olduğu bir karar bu açıdan önemlidir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 2. Dairesi 28.09.1994 tarihinde vermiş olduğu bir kararında, koruma altında olup olmadığı dahi bilinmeyen bir yabancı hayvanın vermiş olduğu zarara ilişkin olarak, idarenin kusursuz sorumluluğuna karar vermiştir [51].

Geceleyin nöbet tutmakta iken vahşi bir hayvan saldırısı sonucu ölen bir askerinin yakınlarının uğradığı zararın tazminine ilişkin olarak açılan davada mahkemece ölenin muhtemelen vahşi bir hayvan saldırısı sonucunda yüzünün parçalandığı ve kanama sonucunda solunum ve dolaşım durması neticesinde vefat ettiği, olayın bir kamu hizmetinin ifası sırasında meydana geldiği göz önüne alındığında, hizmetle doğrudan doğruya ilgili olduğu, hizmetle zararlı sonuç arasında uygun illiyet bağının bulunduğu anlaşıldığı, hizmetin kendisinin, hem ilgililer ve hem de üçüncü kişiler için tehlike arz ettiği bu gibi tehlike taşıyan hizmetlerde, hizmetin kendisinden veya araç ve gereçlerden sağlanan yararlar nasıl ki bunların sahibine ait oluyor ise, doğan zararlar da onların sahibine ait olmalıdır şeklinde ifade edilen risk ilkesinin bir gereği olarak davacıların uğradığı zararın kamu hizmetinin sahibi idare tarafından karşılanması gerektiği, müteveffanın ölümünün tamamen görevin sebep ve etkisinden kaynaklandığı, bu nedenlerle zararın kusursuz sorumluluk esasına göre tazmin edilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Başka bir kararda ise orman dışında kendi arazisinde çalışmaktayken ayı

saldırısına uğrayan ve vefat eden bir kimsenin mirasçılarının Erzurum İdare Mahkemesi'ne açmış oldukları maddi ve manevi tazminat istemine ilişkin davada mahkeme, 15.05.2015 tarih ve 2014/187 Esas ve 2015/560 sayılı kararıyla istemin kabulüne karar vererek Orman Bakanlığı'nı koruma görevini yerine getirmemesi nedeniyle hizmet kusuru işlediğinden bahisle sorumlu tutarak idareyi maddi ve manevi tazminat ödemeye mahkum etmiştir. Ancak bu konuda yasal süreç halen devam etmektedir.

İlk derece mahkemesinin vermiş olduğu kararda idare hizmet kusuru sebebiyle sorumlu tutulmuştur. Bu sorumluluk türünde idarenin kusurlu olduğunun ispatı gerekmektedir. Halbuki kusursuz sorumluluk türünde idarenin kusurunun ispatı gerekmediği gibi bu sorumluluk türünde zaten kusur da aranmaksızın idarenin oluşan zararı tazmin etmesi gerekmektedir. Mahkemenin kararının temyiz aşamasında idarenin hizmet kusuru yönünden değil kusursuz sorumluluk ilkeleri bakımından sorumlu tutulması gerektiği gerekçesiyle bozulma ihtimali bulunmaktadır.

Sonuç

Dünyada yabani hayvanların uluslararası sözleşmelerle ve iç hukukta yapılan düzenlemelerle korunma altına alınması biyolojik çeşitliliğin korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Ormana yapılan müdahalelerde hayvanların gıda kaynaklarının korunmasına önem verilmelidir.

İdarenin koruma altına aldığı yabani hayvanların verdiği zararı karşılanması gerekmektedir. Bu konuda yabani hayvanların verdiği zarardan sorumluluğu düzenleyen yasal düzenleme yapılmalıdır. Yabani hayvanların verdiği zararın tazmin edilmesine ilişkin bir genel düzenlemenin olmayışı zaman içinde yaban hayatının korunmasına yönelik kuralların uygulanabilirliğine sekte vurabilir. Yabani hayvan saldırıları sonucu oluşan zararın idare tarafından tazmin edilmesi hayvanların korunmasına dair kuralların halk tarafından benimsenmesine katkı sağlayacağı gibi zararın, zarar gören kimseler üzerinde bırakılmayarak bu kimselerin de hayvanların korunması nedeniyle mağdur olmalarının önüne geçilmesine katkı sağlayacaktır.

İdarenin yabani hayvan saldırılarından sorumlu tutulması konusundaki probleme insan odaklı veya idari faaliyet odaklı bakmaya göre değişir. İnsan odaklı bakıldığında, idareyi sorumlu tutmak gerekir. Vahşi hayvanlara doğal habitatlarında yaşayacakları yerlerin ve beslenme imkanlarının temin edilmesini de idarenin bir görevi kapsamında değerlendirmek gerekir. Bu durumda hayvanı korurken, doğal çevresini korumayan idare, hayvanın insan ve mala zarar vermesinde dolaylı olarak kusur işlediğini kabul etmek gerekmektedir.

Sorumluluğun belirlenmesi konusu probleme sistematik ve bütüncül bir yak-

laşım ile bakmayı gerektirdiği için, kamu görevlilerinin kusurlu sorumluluğunu araştırarak sonuçta idareyi kusurlu sorumluluk ilkeleri gereği sorumlu tutarak daha sonra rücu edilecek kusur işleyen personeli aramaktansa, idarenin bünyesi gereği tehlikesi giderilemeyen faaliyetlerinde fedakarlığın denkleştirilmesi çerçevesinde kusursuz sorumluluğuna gidip, zararı bütün topluma yaymanın daha doğru bir yaklaşım olacağını kabul etmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akyılmaz, Bahtiyar, *İdare Hukuku*, Sayram Yayınları, Konya, 2004.
- Akyılmaz, Bahtiyar; Sezginer, Murat; Kaya, Cemil, *Türk İdare Hukuku*, Savaş Yayınevi, 2018.
- Akartepe, Alpaslan, “Türk Borçlar Kanunu’nun Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değişikler”, *EÜHFD*, Cilt XVI, Sayı 1-2, 2012.
- Antalyalı, Ahmet A., *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Hayvan Refahı Uygulamaları*. AB Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2007.
- Antalya, Gökhan: “Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 4, 2008, s. 63-83.
- Armağan, Tuncay, *İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1997.
- Atay, E. Ethem, *İdare Hukuku*, 5. Baskı, Ekim yayınevi, Bursa, 2018,
- Atay, E. Ethem; Odabaşı, Hasan; Gökcan, Hasan Tahsin, *Teori ve Yargı Kararları Işığında, İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Cilt III, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991.
- Avrupa Birliği Bakanlığı, *Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı*, Ankara, 2011, (15.12.2017), http://www.abgs.gov.tr/files/Tarim%20ve%20Balikçılık%20Başkanlığı/hayvan_hakları__hayvanların_korunması_ve_refahı.pdf,
- Ayan, Mehmet, *Eşya Hukuku II, Mülkiyet*, 4. Baskı, Konya, 2012.
- Aybay, AYTEKİN; Hatemî, Hüseyin, *Eşya Hukuku*, İstanbul, 2009.
- Aydın Aybay, *Borçlar Hukuku Dersleri*, İstanbul, 2011.
- AYİM 2. Daire, 29.12.1992, E.991/74, K.992/913. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Dergisi*, Sayı 8, 1994.
- Aytuğ; B., *Ormanın Tanımlanması ve Bu Tanımlamada Yer Alan Ağaç, Ağaççık ve Çalı Kavramları*, O.G.M. Yay., Ankara, 1976.
- Balkar, Kemal Galip: “İdari Fiillerle Hususi Hukuk Fiillerin Benzerliğinden Doğan Teşhis Hatası ve Bundan Hâsil Olan Neticeler”, *AÜHF Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1-4, 1956.
- Balmford, Andrew; Green, Rhys E.; Jenkins, Martin, “Measuring the changing state of nature”, *Trends in Ecology & Evolution*, Vol. 18, No. 7, 2003.
- Bardakoğlu, Ali, “Mukayeseli Hukukta Hayvanın Verdiği Zararın Hukuki Sorumluluğu”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, 1978.
- Belkayalı, Nur; Kesimoğlu, Merve Damla, “The Stakeholders’ Point Of View About The Impact Of Recreational And Tourism Activities On Natural Protected Area: A Case Study From Kure Mountains National Park, Turkey”, *Biotechnology & Biotechnological Equipment*, Vol. 29, No. 6, 2015, 1092-1103, Doi: 10.1080/13102818.2015.1072054.
- Belkayalı, Nur, “Identifying and Assessing Visitor Impacts And Attitudes: A Case Study in the Kure Mountains National Park”. *Fresenius Environmental Bulletin*, Vol. 24, No. 9a, 2015, 3044-3056.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yayınevi, Ankara, 1991.
- Cumalioğlu, Emre, “Medeni Hukukta Hayvan Hakları Ve Hayvanlar Üzerindeki Hak”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan, Cilt 19, Özel Sayı, 2017, s. 573-610.

- Çağlayan, Ramazan, “Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi”, *Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu*, 2009.
- Çakci, I.; Belkayalı, N.; Talay, İ; “Cultural landscapes and landscape change: a case from Turkey-Gökçeada (Imbros) island”, *Landscape Approaches for Ecosystem Management in Mediterranean Islands*, Ed: Elisabeth Conrad, Louis F. Cassar, Institute of Earth Systems, University of Malta, 2012, ISBN: 978-99957-812-1-7, Chapter 6, p: 55-67.
- Çepel, Necmeddin, “Ekosistem Kavramı, Ekosistem Analizleri ve Bir Ekosistem Analizi Modelinin Geliştirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, Cilt 26, 1976. s. 34-59.
- “Danıştay 10. D., 9.10.1995, E.994/1682, K.995/4256”, *Danıştay Dergisi*, Sayı 91.
- “Danıştay 10. Dairesi, 17.10.1983, E.1982/185, K.1983/1984”, *Danıştay Dergisi*, Sayı 54-55.
- Demirel, Harun Reşit, “Köpek ve Diğer Bazı Hayvanların Öldürülmesine Cevaz Veren Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 67-102.
- Diyât, 27, 6514; Müslim, Sahih, Hudud, 11, 4562.
- Eroğlu, Hamza, *İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi*, 5. Baskı, Ankara 1985.
- Ebû Dâvûd, Sünen, İcâre, 90, 3569-3570.
- Ertaş, Şeref, *Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, İzmir, 2012.
- Ertaş, Şeref, *Eşya Hukuku*, Barış Yay., İzmir, 2015.
- Evcin, Özkan, *Determination of the distribution and habitat types of roe deer (Capreolus capreolus) in Kastamonu*, Master Thesis, Kastamonu University Institute of Science, , Kastamonu, Turkey, 2013.
- Evren, Çınar Can, “Hizmet Kusuru-Haksız Fiil Ayrımı ve Yargı Düzeni”, *TBB Dergisi*, Yıl 24, Sayı 95, Temmuz- Ağustos 2011, s. 175-196.
- *Forest*, Turkey, 2011 (2018 May 11). Available from: http://hesperian.org/wp-content/uploads/pdf/tr_cgeh_2011/tr_cgeh_2011_10.pdf
- Gözler Kemal; Kaplan, Gürsel, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, 2016.
- Güllan, Aydın, *Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tabii Olduğu Hukuki Rejim*, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1999.
- Güloğlu, Yavuz; Belkayalı, Nur; Şevik, Hakan; “Determination of the Knowledge Levels of Local People Regarding Protected Area Legislation: “Küre Mountains National Park Sample”. *Journal of Gazi University Law Faculty*, Vol. 21, No. 3, 247-275, 2017.
- Güloğlu, Yavuz; Belkayalı, Nur, “The Effects of Supreme Courts’ Decisions on Environmental Protection in Turkey”, *National Conference on Ecosystem Restoration*, April 18-22, 85. Coral Springs, Florida, 2016.
- Güloğlu, Yavuz, *Türk Kamu Hukukunda Özel Ormanların Hukuki Statüsü*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Güloğlu, Yavuz, “National and International Conservation of Biological Diversity in Terms of Administrative Law “Sample of Turkey”, *Genetic Diversity*, Ed. Lidija Bitz, InTech, Finland, 2017. Available from: <https://www.intechopen.com/books/genetic-diversity>.

- Güneş, Ahmet M., “Biyolojik Çeşitliliğin Avrupa Birliği Hukuku Çerçevesinde Korunması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 85, 2009, s. 35-85.
- Güneş, Yusuf, “Av Ve Yaban Hayatına Karşı İşlenen Suçlar Ve Kabahatler: Mukayeseli Hukuka Dayanan Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri A, Cilt 59, Sayı 2, s. 16.
- *Head of Wildlife Department*, Turkey, 2015, (2018 May 11). Available from: <http://www.milliparklar.gov.tr/AnaSayfa/yabanHayatiDairesi.aspx?sflang=tr>
- Özgenç, İzzet, *Gereğeli Türk Ceza Kanunu*, Seçkin Yayınevi, 2004.
- Keleş, Ruşen, *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*, Yakın Kitabevi, 2013.
- Kılıçoğlu, Kumru, “Hayvan Haklarına İlişkin Olarak Borçlar Kanunu Tasarısı’ndaki Düzenleme-Hayvanı Öldürme”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 68, Sayı 4, s. 335-340.
- Koçhisarhoğlu, Cengiz; Söğütü Erişgin, Özlem, “Hayvanın Hukuki Konumu”, *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi: Prof. Dr. Aydın Zevkiler e Armağan*, Cilt 8, Özel Sayı, Cilt 2, 2013.
- Kunter, Halim Baki, “Vakıflarımız”, *Mülkiyeliler Birliği Mecmuası*, Eylül-Kasım 1966, c. 1, s. 4 (Sosyal Kurumlar Özel Sayısı). Sayı 4.
- McGraw, D. M., “The CBD – Key Characteristics and Implications For Implementation”, *Reciel*, Vol. 11, No. 1, 2002, 17-28.
- Merginânî, Ebü’l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebû Bekr, el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-Mülbtedî, Eda Neşriyat, İstanbul 1991, II, 204;
- Mol, Tuğrul., *Yaban Hayatı*, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, Yayın no: 489, İstanbul, 2006.
- Nesâî, Sünen, Dahâyâ, 42, 4446; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 389, 19488.
- Oğurlu İdris, *Ormanlıkta Yaban Hayatı Ders Notu*, Isparta 2004, s.5.
- Oğuzman, M. Kemal; Öz, Turgut: *Borçlar Hukuku, Genel Hükümler*, Cilt 2, İstanbul 2012.
- Onar Siddik Sami, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.III.
- Özbek, Veli Özer; Doğan, Koray, “Zorunluluk Halinin (TCK m.25/2) Hukuki Niteliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2007, s. 195-222.
- Özgenç, İzzet, *Gereğeli Türk Ceza Kanunu*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.
- Palemaerts, Marc, “Internaional Law from Stockholm to Rio: Back to the Future?”, *Greening International Law* (Der. Philippe Sands), Eartscan Publications Limited, London, 1993. Çeviren Bülent Duru, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5594.pdf>
- Pallemarts Marc. International Environmental Law from Stockholm to Rio: Back to the Future? Greening International Law, (Der. Philippe Sands), Eartscan Publications Limited, London, (Ed.Bülent Duru), Ankara University, Faculty of Political Sciences Magazine. 1997; 52: 613-632.
- Paguet, PC; Darimont; CT, “Wildlife conservation and animal welfare: two sides of the same coin”, *Animal Welfare*, Vol. 19, No. 2, 2010, 177-190, ISSN 0962-7286, s.178.
- Camille Parmesan, “Ecological and Evolutionary Responses to Recent Climate Change”, *Annual Review of Ecology, Evolution and Systematics*, Vol. 37, 2006, 637-669.

- Smith, Thomas B.; Bernatchez, Louis, "Evolutionary Change In Human-Altered Environments", *Molecular Ecology*, Vol. 17, No. 1, 1-8.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, el-Mebsût, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1989, XI, 220.
- C.H.B. Smith, "Veterinarians and Animal Welfare - A New Zealand Perspective", *Applied Animal Behaviour Science*, Vol. 59, No. 1, 207-218, DOI: 10.1016/S0168-1591(98)00135-X
- Tan, Turgut, İdare Hukuku, Ankara 2011.
- Tezcan, Durmuş; Erdem, Ruhan; Önok, Murat, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, 8. Baskı, Ankara, 2012.
- Topçu, Ferhunde Hayırsever, "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, 2012, 57-97.
- Türkoğlu-Özdemir, Gökçe, "Roma Hukukunda Hayvanların Yol Açtıkları Zararlardan Doğan Sorumluluk", *Selçuk Üniversitesi Hukuku Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 2006.
- www.sabah.com.tr/yasam/2011/09/01/erzurumda-ayi-saldırısı-can-aldi, (11.05.2015)
- Yavuz, Cevdet, "Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre "Kusursuz Sorumluluk Halleri ve İlkeleri", *MÜHFHAD*, Cilt 14, Sayı 4, 2008, s. 36-42.
- Yüce, Tunay, "Roma Ve Türk Hukuklarında Hayvanın Yol Açtığı Zararlardan Dolayı Hayvan Tutucusunun Sorumluluğu", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 2017, 393-422.

ÖZ

Yeryüzünde hayvanların hukuk düzeni tarafından korunması gerektiği düşüncesi, tabiattaki doğal dengenin bozulması ve bu olumsuz durumun insan yaşamını etkilemeye başlamasıyla birlikte gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin de birçoğuna taraf olduğu doğa ve yaban hayatının korunması amacıyla pek çok uluslararası sözleşme imzalanmıştır. Özellikle nesli tükenmekte olan canlıların korunmasına yönelik bu düzenlemeler sayesinde doğal denge tekrar sağlanmaya çalışılmaktadır. Devlet, gerek ulusal gerekse uluslararası sözleşmelerle yaban hayatında yaşayan hayvanların korunmasını taahhüt etmiştir. Hayvanlara dair yapılan yasal düzenlemeler genellikle tek yönlü bakış açısıyla hazırlanmakta, hayvanların korunması tam olarak mümkün olmamakla birlikte genelde hayvanların ve onların yaşam alanlarının korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak hayvanların da insanlara ve onların mallarına zarar verdiği durumlar olmaktadır. Yabani hayvanlara zarar verilmesini yasaklayan kurallar veya bu hayvanların kişilere ve malvarlığına vermiş olduğu zararların tazmini kamu hukukunun kapsamı alanına girmektedir.

Bu çalışma yabani hayvanların vermiş olduğu maddi ve bedeni zararların tazmini hakkındadır. Çalışmada hayvanların hukuk düzeni içindeki yeri, hayvanlardan yararlanma ve hayvanların korunması, sahipli hayvanların verdiği zarardan özel hukuk bakımından sorumluluk ile yabani hayvanların verdiği zarardan sorumluluk ve bu sorumluluğun tayinine ilişkin esaslar ele alınacaktır. Bu çalışmanın amacı, yaban hayatında yaşayan hayvanların vermiş olduğu zararlardan idarenin sorumluluğuna ilişkin esasların çerçevesinin belirlenmesidir.

Anahtar kelimeler: yaban hayatı, tazminat, idari sorumluluk